

Ocena stosunków polsko- -niemieckich w kontekście 50. rocznicy listu biskupów polskich do biskupów niemieckich

Przedruk i rozpowszechnianie
tej publikacji **w całości** dozwolone
wyłącznie za zgodą CBOS.
Wykorzystanie **fragmentów**
oraz danych empirycznych
wymaga podania źródła

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 9 stycznia 2015 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Świętojerska 5/7, 00-236 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

- ▶ Blisko połowa Polaków (48%) ocenia, że obecne stosunki polsko-niemieckie są dobre, 38% uważa, że ani dobre, ani złe, a jedynie 4% określa je jako złe. Co dziesiąty (10%) nie potrafi ich ocenić. Obecne opinie należą do najlepszych od stycznia 1987 roku, kiedy to po raz pierwszy pytaliśmy Polaków o ocenę stosunków między Polską a Republiką Federalną Niemiec.

- ▶ Najczęściej wymieniane przełomowe wydarzenia, o których można powiedzieć, że przyczyniły się do poprawy relacji polsko-niemieckich od czasu zakończenia II wojny światowej, to przystąpienie Polski do Unii Europejskiej (14%), zburzenie muru berlińskiego (11%) oraz list biskupów polskich z 18 listopada 1965 roku, w którym zawarte były symboliczne słowa „udzielamy wybaczenia i prosimy o nie” (8%).

- ▶ 18 listopada minęła 50. rocznica wystosowania „Orędzia biskupów polskich do ich niemieckich braci w Chrystusowym urzędzie pasterskim”, które uznawane jest za pierwszy krok w normalizacji stosunków polsko-niemieckich po II wojnie światowej. Po 50 latach od tego wydarzenia Polacy w większości popierają tamtą inicjatywę polskich biskupów. Warto jednak podkreślić, iż badani znacznie częściej przekonani są o jej słuszności moralnej niż politycznej (odpowiednio: 69% i 53%).

Koniec roku obfituje w rocznice wydarzeń ważnych dla stosunków polsko-niemieckich. 7 grudnia 1970 roku z pierwszą po wojnie oficjalną wizytą w naszym kraju przebywał kanclerz Niemiec Zachodnich. Podpisano wówczas *Układ między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Federalną Niemiec o podstawach normalizacji ich wzajemnych stosunków*, w którym obie strony stwierdziły, że nienaruszalność granic, poszanowanie integralności terytorialnej i suwerenności wszystkich państw w Europie jest warunkiem zapewnienia pokoju, a RFN uznała w sposób jednoznaczny zachodnią granicę Polski na Odrze i Nysie Łużyckiej oraz zobowiązała się do niekwestionowania istniejącego wtedy stanu prawnego. Tego dnia kanclerz Willy Brandt wykonał też historyczny gest klękając przed pomnikiem Bohaterów Getta w Warszawie. 12 listopada 1989 roku w Krzyżowej została odprawiona słynna Msza Pojednania, w której wzięli udział premier pierwszego niekomunistycznego rządu w Polsce Tadeusz Mazowiecki oraz kanclerz Niemiec Helmut Kohl. Natomiast 14 listopada 1990 roku między Rzeczpospolitą Polską i Republiką Federalną Niemiec podpisany został traktat dotyczący uznania granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej. W listopadzie br. mija też 50 lat od wystosowania – uznawanego za przełom w polsko-niemieckich stosunkach po II wojnie światowej – „Orędzia biskupów polskich do ich niemieckich braci w Chrystusowym urzędzie pasterskim”, zapraszającego do udziału w zbliżających się obchodach Millenium Chrztu Polski. W dokumencie podsumowano wielowiekowe relacje polsko-niemieckie i zaapelowano o nawiązanie dialogu w duchu trwającego Soboru Watykańskiego II, co najdobitniej wyrażono słowami: „W tym jak najbardziej chrześcijańskim, ale i bardzo ludzkim duchu wyciągamy do Was, siedzących tu na ławach kończącego się Soboru, nasze ręce oraz udzielamy wybaczenia i prosimy o nie”. Ocena obecnych stosunków polsko-niemieckich i postrzeganie historii tych relacji były tematami sondażu, który przeprowadziliśmy w pierwszej dekadzie listopada¹.

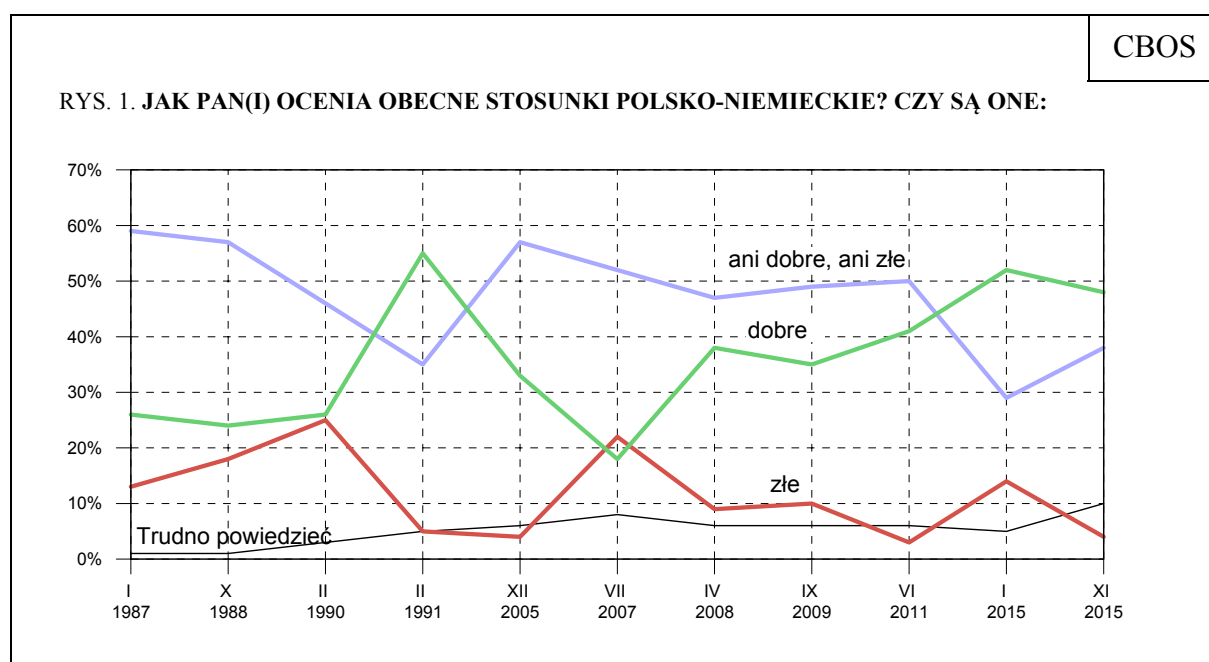
---

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (306) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganym komputerowo (CAPI) w dniach 5–11 listopada 2015 roku na liczącej 951 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

OCENA STOSUNKÓW POLSKO-NIEMIECKICH

Blisko połowa Polaków (48%) ocenia, że obecne stosunki polsko-niemieckie są dobre, 38% uważa, że ani dobre, ani złe, a jedynie 4% określa je jako złe. Co dziesiąty (10%) nie potrafi ich ocenić. Obecne opinie należą do najlepszych od stycznia 1987 roku, kiedy to po raz pierwszy pytaliśmy Polaków o ocenę stosunków między Polską a Republiką Federalną Niemiec.

Postrzeganie stosunków polsko-niemieckich z polskiej perspektywy charakteryzuje się dużą dynamiką. W badaniach CBOS najlepiej były one oceniane w lutym 1991 roku, a zatem krótko po podpisaniu polsko-niemieckiego traktatu granicznego. Wtedy też większość Polaków była zdania, iż stosunki te poprawiły się w ciągu roku poprzedzającego badanie². Najgorzej natomiast relacje polsko-niemieckie oceniano w lipcu 2007 roku, czyli w końcowym okresie działalności rządu Jarosława Kaczyńskiego. Wtedy też, w porównaniu z grudniem 2005 roku, opinie o stosunkach polsko-niemieckich uległy wyraźnemu pogorszeniu, a na dodatek postrzeganie przez Polaków odpowiedzialności za zły stan stosunków polsko-niemieckich uległo wyraźnej zmianie na niekorzyść strony polskiej³.

² Por. komunikat CBOS „Opinia publiczna o Niemczech i stosunkach polsko-niemieckich”, marzec 1991 (oprac. E. Śmiłowski).

³ Por. komunikat CBOS „Opinie o sytuacji Polski na arenie międzynarodowej i stosunkach z Niemcami”, lipiec 2007 (oprac. M. Strzeszewski).

Ocenę obecnych stosunków polsko-niemieckich znacząco różnicuje poziom wykształcenia badanych, przy czym najlepiej postrzegają je osoby z wyższym wykształceniem, które w większości (58%) uważają, że są one dobre (zob. tabela aneksowa 1). Co ciekawe, ocena relacji polsko-niemieckich silnie wiąże się ze stosunkiem badanych do członkostwa Polski w Unii Europejskiej – najlepiej oceniają je zdecydowani zwolennicy przynależności naszego kraju do UE, a najgorzej jej przeciwnicy.

Tabela 1

Jak Pan(i) ocenia obecne stosunki polsko-niemieckie? Czy są one:	Czy osobiście popiera Pan(i) członkostwo Polski w Unii Europejskiej czy też jest Pan(i) temu przeciwny(a)?			
	Zdecydowanie popieram	Raczej popieram	Jestem przeciwny(a)	Trudno powiedzieć
	w procentach			
– dobre	64	39	26	22
– ani dobre, ani złe	28	48	48	38
– złe	2	3	12	6
Trudno powiedzieć	7	9	15	34

Ocena relacji polsko-niemieckich wiąże się też z afiliacjami politycznymi, mierzonymi deklaracjami głosowania na poszczególne komitety wyborcze w ostatnich wyborach do Sejmu. W większości dobrze oceniają je badani deklarujący, że głosowali na Komitet Wyborczy Nowoczesna Ryszarda Petru (84%) oraz Komitet Wyborczy Platforma Obywatelska RP (68%), natomiast wśród wyborców Prawa i Sprawiedliwości dominuje pogląd, iż są one ani dobre, ani złe (48%). Opinie wyborców komitetu „Kukiz'15” są najbardziej podobne do opinii wśród ogółu społeczeństwa.

Tabela 2

Jak Pan(i) ocenia obecne stosunki polsko-niemieckie? Czy są one:	Na kandydata której partii/komitetu wyborczego głosował(a) Pan(i) w wyborach do Sejmu?			
	Komitet Wyborczy Prawo i Sprawiedliwość	Komitet Wyborczy Platforma Obywatelska RP	Komitet Wyborczy Wyborców „Kukiz'15”	Komitet Wyborczy Nowoczesna Ryszarda Petru
	w procentach			
– dobre	36	68	49	84
– ani dobre, ani złe	48	23	37	16
– złe	4	2	5	0
Trudno powiedzieć	11	7	9	0

* Do porównań wybrano komitety, które w analizowanym badaniu mają co najmniej 50 zwolenników

CO PRZYCZYNIŁO SIĘ DO POPRAWY RELACJI POLSKO-NIEMIECKICH OD CZASU ZAKOŃCZENIA II WOJNY ŚWIATOWEJ

W listopadowym sondażu badani odpowiadając na pytanie otwarte mogli spontanicznie wymienić istotne wydarzenia, przełomowe momenty, które według nich przyczyniły się do poprawy relacji polsko-niemieckich od czasu zakończenia II wojny światowej. Blisko połowa respondentów (47%) nie potrafiła odpowiedzieć na to pytanie. Trzech na stu (3%) stwierdziło, że w ogóle nie było takiego wydarzenia, a kolejne 2% wyraziło opinię, że zadziałał po prostu upływ czasu („czas leczy rany”, „był to proces długotrwały”, „do głosu dochodzą młode generacje, które nie pamiętają wojny”). Warto też zauważyć, iż co setny badany odpowiadając na to pytanie wymieniał kwestie świadczące o pogorszeniu relacji polsko-niemieckich lub o braku poprawy, czyli kwestionował samo założenie, że w relacjach tych nastąpiła poprawa.

Polepszenie stosunków polsko-niemieckich w dużym stopniu łączone jest z przemianami zapoczątkowanymi upadkiem komunizmu i skutkującymi integracją Polski ze światem Zachodu. Najczęściej wymienianym momentem historycznym mającym wpływ na poprawę relacji polsko-niemieckich jest przystąpienie Polski do Unii Europejskiej (14%). Na drugim miejscu pod względem częstości wymieniania znalazło się zburzenie muru berlińskiego (11%), będące symbolem zarówno upadku komunizmu, jak i zjednoczenia podzielonych Niemiec i Europy. Znaczna grupa badanych (8%) mówiła w tym kontekście o liście biskupów polskich z 18 listopada 1965 roku, który zawierał symboliczne słowa „udzielamy wybaczenia i prosimy o nie”. Co dziesiąty respondent wymieniał inne konkretne wydarzenia, przy czym najczęściej mówiono o Mszy Pojednania w Krzyżowej (3%), polsko-niemieckim traktacie granicznym z 1990 roku (2%) oraz o wstąpieniu Polski do NATO (2%). Po 1% pytanych wymieniło: ukłęknięcie Willy’ego Brandta przed pomnikiem Bohaterów Getta w Warszawie, wybór Donalda Tuska na przewodniczącego Rady Europejskiej, zjednoczenie Niemiec oraz wejście Polski do strefy Schengen.

Co piąty badany nie wymienił jednego wydarzenia, tylko mówił o konkretnych, długotrwałych zjawiskach czy różnego rodzaju procesach dziejących się w dłuższym czasie. Najczęściej mówiono w tym kontekście o emigracji zarobkowej Polaków do Niemiec (4%), szeroko rozumianych ułatwieniach w przekraczaniu granicy między naszymi państwami (3%), działaniach dyplomatycznych, politycznych kontaktach dwustronnych (3%), wkładzie

Polski w upadek komunizmu, rozmontowaniu bloku komunistycznego (3%), współpracy gospodarczej (2%), ogólnie o pojednaniu, przebaczeniu (2%), ogólnie o upadku komunizmu, socjalizmu (2%) oraz o wzajemnym poznaniu się obu nacji, co jest efektem większej liczby osobistych doświadczeń, relacji między Polakami i Niemcami (2%). Co setny pytany podkreślał, że poprawę stosunków umożliwiło uznanie przez Niemców swoich win (przykładem może być wypowiedź: „to, że przyznali się do zbrodni wojennych, a nie ukrywali tego jak Rosja”). Po 1% badanych wymieniało także ogólnie porozumienie Kościołów, bez wspominania o liście biskupów polskich, ogólnie współpracę polsko-niemiecką i dobrosąsiedzkie stosunki, bliskość („to samo stanowisko w wielu sprawach”), pomoc gospodarczą i finansową ze strony Niemiec, wsparcie przemian w Polsce i poparcie przez Niemcy starań Polski o wejście do UE oraz wypłatę rekompensat dla więźniów obozów i za przymusową pracę w Niemczech w czasie II wojny światowej.

Siedmiu na dziesięciu badanych odpowiadając na to pytanie mówiło o działalności konkretnych osób. Najczęściej wymieniano w tym kontekście Angelę Merkel (3%) i Donalda Tuska (2%). Po 1% respondentów wspomniało działalność Władysława Bartoszewskiego, Helmuta Kohla, Tadeusza Mazowieckiego, ogólnie rządy i działalność polityków Platformy Obywatelskiej, a ponadto wybór Polaka na papieża oraz ogólnie działalność Jana Pawła II.

JAKIE BYŁY, PANA(I) ZDANIEM, ISTOTNE WYDARZENIA, PRZEŁOMOWE MOMENTY, O KTÓRYCH MOŻNA POWIEDZIEĆ, ŻE PRZYCZYNIŁY SIĘ DO POPRAWY RELACJI POLSKO-NIEMIECKICH OD CZASU ZAKOŃCZENIA II WOJNY ŚWIATOWEJ?	
Nie wiem, nie interesuję się tą tematyką, trudno powiedzieć	47%
Wejście Polski do Unii Europejskiej	14%
Zburzenie muru berlińskiego	11%
List biskupów polskich z 18 listopada 1965 roku	8%
Inne przełomowe wydarzenia	10%
Msza Pojednania w Krzyżowej z udziałem Tadeusza Mazowieckiego oraz Helmuta Kohla (12 listopada 1989)	3%
Polsko-niemiecki traktat graniczny – umowa bilateralna podpisana 14 listopada 1990 roku	2%
Wstąpienie Polski do NATO	2%
Uklęknięcie Willy’ego Brandta przed pomnikiem Bohaterów Getta (7 grudnia 1970 roku)	1%
Wybór Donalda Tuska na przewodniczącego Rady Europejskiej	1%
Zjednoczenie Niemiec	1%
Wejście Polski do strefy Schengen	1%
Podpisanie układu między PRL a RFN o podstawach normalizacji ich wzajemnych stosunków (7 grudnia 1970 roku)	0,4%
Nawiązanie przez Polskę i RFN stosunków dyplomatycznych (14 września 1972 roku)	0,2%
Wizyta Jana Pawła II w obozie Auschwitz-Birkenau (7 czerwca 1979 roku)	0,1%

JAKIE BYŁY, PANA(I) ZDANIEM, ISTOTNE WYDARZENIA, PRZEŁOMOWE MOMENTY, O KTÓRYCH MOŻNA POWIEDZIEĆ, ŻE PRZYCZYNIŁY SIĘ DO POPRAWY RELACJI POLSKO-NIEMIECKICH OD CZASU ZAKOŃCZENIA II WOJNY ŚWIATOWEJ?	
Wizyta Benedykta XVI w obozie Auschwitz-Birkenau (28 maja 2006 roku)	0,1%
Pojednanie obrońców Westerplatte z Niemcami z krążownika „Schleswig-Holstein” (1 września 1999 roku)	0,1%
Zjawiska długotrwałe. Procesy dziejowe. Wydarzenia dziejące się w dłuższym czasie	20%
Otwarcie niemieckiego rynku pracy dla Polaków, emigracja zarobkowa Polaków do Niemiec	4%
Otwarcie granic – ogólnie „otwarcie granicy na Odrze”, „możliwość przekraczania granic bez wiz”	3%
Dyplomacja, zawarte porozumienia (ogólnie), wizyty głów państw (ogólnie lub inne niż wymienione w kluczu)	3%
Wkład Polski w upadek komunizmu	3%
Współpraca gospodarcza, handel, „mamy do nich największy eksport”	2%
Pojednanie, przebaczenie - ogólnie	2%
Upadek komunizmu, socjalizmu - ogólnie	2%
Więcej osobistych doświadczeń, relacji między Polakami i Niemcami, „poznanie ludzi z bliska”	2%
Uznanie przez Niemców swoich win – ogólnie; przeprosiny ze strony Niemiec – ogólnie	1%
Porozumienie Kościołów – ogólnie, bez wspomniania o liście biskupów polskich	1%
Współpraca polsko-niemiecka ogólnie, dobrosąsiedzkie stosunki, bliskość, „to samo stanowisko w wielu sprawach”	1%
Pomoc gospodarcza, finansowa ze strony Niemiec, wsparcie przemian w Polsce; poparcie przez Niemcy starań Polski o wejście do UE	1%
Wypłata rekompensat dla więźniów obozów i za przymusową pracę w Niemczech	1%
Polski sukces gospodarczy, rozwój naszej gospodarki	0,4%
Przeorientowanie Polski na Zachód, „większa otwartość na zachód niż na wschód”, otwarcie Polski na Europę	0,4%
Współpraca administracyjna niższego szczebla, współpraca przygraniczna, współpraca miast	0,3%
Współpraca kulturalna i w dziedzinie upamiętnienia wspólnej historii, „dbanie o pomniki, cmentarze, czczenie rocznic”	0,3%
Sukcesy polskich piłkarzy w Bundeslidze i reprezentacji Polski, „wygrana z Niemcami 2:0 na Stadionie Narodowym”	0,3%
Polsko-niemiecka współpraca wojskowa	0,3%
Wycofanie wojsk ZSRR z Polski i NRD	0,3%
Lata 70. – ogólnie	0,3%
Wymiana akademicka, współpraca szkół	0,2%
Działania konkretnych osób	7%
Działalność Angeli Merkel	3%
Działalność Donalda Tuska, objęcie przez niego funkcji premiera	2%
Działalność Władysława Bartoszewskiego	1%
Działalność Helmuta Kohla	1%
Działalność Tadeusza Mazowieckiego	1%
Rządy, działalność polityków Platformy Obywatelskiej	1%
Wybór Polaka na papieża, działalność Jana Pawła II	1%
Działalność Aleksandra Kwaśniewskiego	0,2%

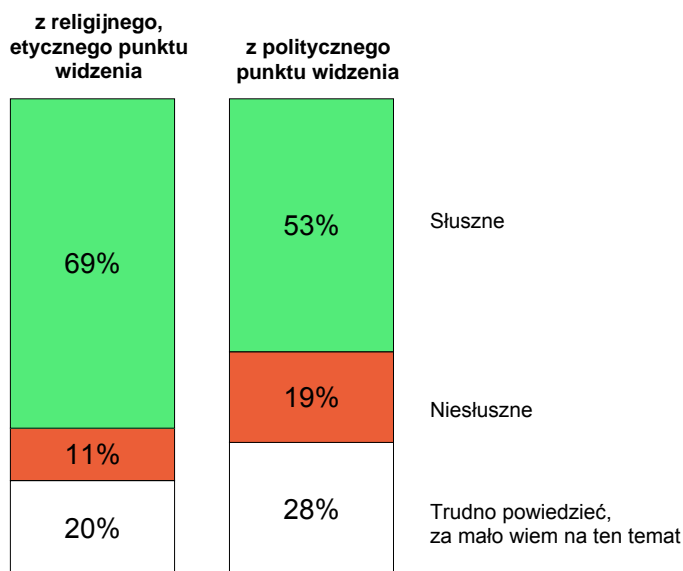
JAKIE BYŁY, PANA(I) ZDANIEM, ISTOTNE WYDARZENIA, PRZEŁOMOWE MOMENTY, O KTÓRYCH MOŻNA POWIEDZIEĆ, ŻE PRZYCZYNIŁY SIĘ DO POPRAWY RELACJI POLSKO-NIEMIECKICH OD CZASU ZAKOŃCZENIA II WOJNY ŚWIATOWEJ?	
Rządy, działalność polityków Sojuszu Lewicy Demokratycznej	0,1%
Działalność Michaiła Gorbaczowa	0,1%
Odpowiedzi lakoniczne wskazujące na dobre relacje	0,4%
Nie było takiego wydarzenia – ogólnie	3%
Upływ czasu: czas leczy rany, był to proces długotrwały, do głosu dochodzą młode generacje, które nie pamiętają wojny	2%
Odpowiedzi wskazujące na kwestie powodujące pogorszenie relacji polsko-niemieckich lub o braku poprawy	1%

Warto dodać, iż znaczące różnice opinii w kwestii wydarzeń wpływających na poprawę stosunków polsko-niemieckich wiążą się z wiekiem badanych. Należy przede wszystkim podkreślić, iż wśród najmłodszych ankietowanych (w wieku od 18 do 24 lat) aż 70% nie potrafiło wskazać żadnego takiego wydarzenia. Z kolei wejście Polski do Unii Europejskiej to w stosunkach polsko-niemieckich wydarzenie przełomowe dla osób mających mniej niż 45 lat, a zwłaszcza dla grupy wiekowej 25–44 lata (wymieniła je jedna piąta tej grupy). List biskupów polskich z 18 listopada 1965 roku jest natomiast wydarzeniem najczęściej wymienianym przez osoby, które ukończyły 65 rok życia (16% w tej grupie). Najstarsi badani również częściej niż pozostali wymieniali Mszę Pojednania w Krzyżowej z 12 listopada 1989 roku, w której udział wzięli premier pierwszego niekomunistycznego rządu w Polsce Tadeusz Mazowiecki oraz kanclerz Niemiec Helmut Kohl (6% w tej grupie).

OCENA ŚLUSZNOŚCI INICJATYWY POLSKICH BISKUPÓW Z 1965 ROKU

Osiemnastego listopada minęła 50. rocznica wystosowania „Orędzia biskupów polskich do ich niemieckich braci w Chrystusowym urzędzie pasterskim”, które uznawane jest za pierwszy krok w normalizacji stosunków polsko-niemieckich po II wojnie światowej. O ile ówczesna odpowiedź niemieckiego episkopatu, a zwłaszcza brak deklaracji w kwestii granicy na Odrze i Nysie, rozczarowała nie tylko autorów listu, o tyle po 50 latach od tego wydarzenia Polacy w większości popierają tamtą inicjatywę polskich biskupów. Warto jednak podkreślić, iż badani znacznie częściej przekonani są o jej słuszności moralnej niż politycznej (odpowiednio: 69% i 53%).

RYS. 2. W LISTOPADZIE 1965 ROKU POLSCY BISKUPI WYSTOSOWALI DO BISKUPÓW NIEMIECKICH LIST, W KTÓRYM – NAWIĄZUJĄC DO II WOJNY ŚWIATOWEJ – NAPISALI: „UDZIELAMY WYBACZENIA I PROSIMY O NIE”. JAK DZISIAJ OCENIA PAN(I) TAMTO DZIAŁANIE POLSKICH BISKUPÓW? CZY, PANA(I) ZDANIEM, BYŁO ONO SŁUSZNE CZY TEŻ NIESŁUSZNE:

Opinie o słuszności listu polskich biskupów związane są przede wszystkim z poziomem wykształcenia badanych. Zarówno o moralnej, jak i politycznej słuszności tej inicjatywy najczęściej przekonane są osoby z wyższym wykształceniem (zob. tabele aneksowe 1 i 2). Warto też zauważyć, iż najbardziej wyrobione opinie w tej kwestii mają respondenci mający co najmniej 65 lat. Oni też nieco częściej niż ogół badanych przyznają słuszność polskiemu episkopatowi. Dla kontrastu należy dodać, iż najczęściej jako niesłuszny z politycznego punktu widzenia oceniają ten list osoby w wieku 18–24 lata (27% z tej grupy).

W listopadzie minęła 50. rocznica wystosowania „Orędzia biskupów polskich do ich niemieckich braci w Chrystusowym urzędzie pasterskim”, które uznawane jest za pierwszy znaczący krok w normalizacji stosunków polsko-niemieckich po II wojnie światowej. Ze spontanicznych odpowiedzi Polaków na pytanie o powojenne wydarzenia mające wpływ

na poprawę relacji polsko-niemieckich wynika, że tamta inicjatywa polskich biskupów jest nadal obecna w świadomości społecznej, choć głównie wśród osób pamiętających tamte wydarzenia.

Wypowiedzi badanych świadczą też, że opinie na temat stosunków polsko-niemieckich wynikają nie tylko z oceny oficjalnych relacji międzypaństwowych, ale także z osobistych relacji międzyludzkich, stąd np. wiele głosów, iż na poprawę tych stosunków mają wpływ nie tylko wielkie wydarzenia, ale również codzienne kontakty (zawodowe, towarzyskie) prowadzące do poznania się od dobrej strony. Odpowiedzi na pytanie otwarte wskazują też, iż zdaniem wielu Polaków o poprawie relacji polsko-niemieckich można mówić od momentu, kiedy zaczął się poprawiać status naszego kraju – staliśmy się członkiem UE, NATO, wzmocniliśmy się gospodarczo, a nawet sportowo.

Opracowała
Barbara BADORA

Tabela 1

		Jak Pan(i) ocenia obecne stosunki polsko-niemieckie? Czy są one:				Liczba osób
		dobrze	ani dobre, ani złe	złe	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	
Ogółem		48	38	4	10	950
Płeć	Mężczyźni	53	37	4	6	451
	Kobiety	44	40	3	14	499
Wiek	18-24 lata	43	45	4	8	98
	25-34	47	40	4	8	181
	35-44	48	41	3	8	172
	45-54	49	38	4	9	140
	55-64	48	38	2	12	167
	65 lat i więcej	50	32	4	14	191
Miejsce zamieszkania	Wieś	40	43	4	13	379
	Miasto do 19 999	51	39	3	7	144
	20 000 - 99 999	53	35	1	11	172
	100 000 - 499 999	50	37	5	8	162
	500 000 i więcej mieszk.	63	31	3	3	93
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	37	39	5	19	193
	Zasadnicze zawodowe	44	41	4	11	233
	Średnie	50	40	3	7	286
	Wyższe	58	35	3	5	238
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	60	31	3	6	119
	Średni personel, technicy	48	45	5	2	32
	Pracownicy adm.-biurowi	64	29	1	6	72
	Pracownicy usług	43	50	5	2	54
	Robotnicy wykwalifikowani	45	42	3	10	101
	Robotnicy niewykwalifik.	44	46		9	44
	Rolnicy	37	41	5	16	32
	Pracujący na własny rach.	53	43	3		43
	Bezrobotni	43	44	4	10	78
	Emeryci	46	37	3	13	229
	Renciści	52	20	6	22	51
	Uczniowie i studenci	45	39	6	10	44
	Gospodynie domowe i inni	28	49	4	19	52
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	51	39	3	7	130
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	50	38	5	6	81
	sekt. prywat. poza rolnict.	51	41	2	6	259
	prywatnym gosp. rolnym	41	43	3	13	32
Dochody na jedną osobę	Do 649 zł	41	42	2	15	131
	Od 650 do 999 zł	50	33	5	12	131
	Od 1000 do 1399 zł	45	40	3	12	153
	Od 1400 zł do 1999 zł	54	36	3	7	166
	2000 zł i więcej	61	34	1	3	150
Ocena własnych war. mater.	Złe	42	34	9	15	104
	Średnie	38	47	3	12	375
	Dobre	57	33	3	8	471
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	46	41	2	11	49
	Raz w tygodniu	41	41	3	15	414
	1-2 razy w miesiącu	49	41	3	7	136
	Kilka razy w roku	54	37	3	6	209
	W ogóle nie uczestniczy	60	28	8	4	134
Poglądy polityczne	Lewica	61	36	0	3	143
	Centrum	51	39	2	9	297
	Prawica	47	38	5	10	336
	Trudno powiedzieć	34	41	6	19	174

Tabela 2

		W listopadzie 1965 roku polscy biskupi wystosowali do biskupów niemieckich list, w którym – nawiązując do II wojny światowej – napisali: „udzielamy wybaczenia i prosimy o nie”. Jak dzisiaj ocenia Pan(i) tamto działanie polskich biskupów? Czy, Pana(i) zdaniem, było ono słuszne czy też niesłuszne z religijnego, etycznego punktu widzenia?			Liczba osób
		Słuszne	Niesłuszne	Trudno powiedzieć, za mało wiem na ten temat	
		%	%	%	
Ogółem		69	11	20	949
Płeć	Mężczyźni	72	11	17	450
	Kobiety	66	11	23	499
Wiek	18-24 lata	64	14	22	98
	25-34	64	14	22	181
	35-44	69	6	24	171
	45-54	68	9	23	141
	55-64	70	13	17	166
	65 lat i więcej	75	10	15	191
Miejsce zamieszkania	Wieś	64	12	24	378
	Miasto do 19 999	74	10	17	144
	20 000 - 99 999	72	8	19	171
	100 000 - 499 999	66	12	22	162
	500 000 i więcej mieszk.	79	11	11	93
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	63	10	27	193
	Zasadnicze zawodowe	61	15	24	233
	Średnie	70	12	18	286
	Wyższe	79	8	14	237
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	78	6	16	119
	Średni personel, technicy	74	15	11	32
	Pracownicy adm.-biurowi	69	8	23	71
	Pracownicy usług	67	13	19	54
	Robotnicy wykwalifikowani	62	12	27	101
	Robotnicy niewykwalifik.	56	15	28	44
	Rolnicy	73		27	32
	Pracujący na własny rach.	74	8	19	43
	Bezrobotni	56	18	26	78
	Emeryci	74	11	15	229
	Renciści	62	14	24	51
	Uczniowie i studenci	70	8	22	44
	Gospodynie domowe i inni	64	13	24	52
	Pracuje w:	inst. państw., publicznej	75	9	17
spółce właścicieli prywatnych i państwa		69	11	21	81
sekt. pryw. poza rolnict.		67	11	22	260
prywatnym gosp. rolnym		74	4	22	32
Dochody na jedną osobę	Do 649 zł	69	6	25	131
	Od 650 do 999 zł	70	12	19	131
	Od 1000 do 1399 zł	67	12	21	153
	Od 1400 zł do 1999 zł	68	11	21	165
	2000 zł i więcej	82	9	9	151
Ocena własnych war. mater.	Złe	62	16	23	103
	Średnie	68	10	23	375
	Dobre	71	11	18	471
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	88	2	10	48
	Raz w tygodniu	71	9	20	413
	1-2 razy w miesiącu	71	10	19	136
	Kilka razy w roku	64	15	22	210
	W ogóle nie uczestniczy	63	14	24	134
Poglądy polityczne	Lewica	76	9	15	144
	Centrum	71	12	17	297
	Prawica	76	10	14	336
	Trudno powiedzieć	45	12	43	173

Tabela 3

		W listopadzie 1965 roku polscy biskupi wystosowali do biskupów niemieckich list, w którym – nawiązując do II wojny światowej – napisali: „udzielamy wybaczenia i prosimy o nie”. Jak dzisiaj ocenia Pan(i) tamto działanie polskich biskupów? Czy, Pana(i) zdaniem, było ono słuszne czy też niesłuszne z politycznego punktu widzenia ?			Liczba osób
		Słuszne	Niesłuszne	Trudno powiedzieć, za mało wiem na ten temat	
		%	%	%	
Ogółem		53	19	28	948
Płeć	Mężczyźni	58	18	23	450
	Kobiety	48	19	33	498
Wiek	18-24 lata	48	27	25	98
	25-34	49	18	33	181
	35-44	55	12	33	171
	45-54	56	16	29	141
	55-64	52	21	26	166
	65 lat i więcej	56	22	23	191
Miejsce zamieszkania	Wieś	46	21	32	378
	Miasto do 19 999	57	18	25	143
	20 000 - 99 999	54	19	27	171
	100 000 - 499 999	55	17	29	162
	500 000 i więcej mieszk.	68	14	18	93
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	45	21	34	193
	Zasadnicze zawodowe	45	21	34	233
	Średnie	55	20	25	286
	Wyższe	64	14	21	236
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	60	19	22	119
	Średni personel, technicy	59	17	24	32
	Pracownicy adm.-biurowi	63	7	30	71
	Pracownicy usług	43	20	37	54
	Robotnicy wykwalifikowani	50	20	30	101
	Robotnicy niewykwalifik.	41	28	31	44
	Rolnicy	52	8	40	32
	Pracujący na własny rach.	57	12	32	43
	Bezrobotni	51	20	29	78
	Emeryci	52	23	25	228
	Renciści	47	18	35	51
	Uczniowie i studenci	50	24	27	44
	Gospodynie domowe i inni	59	15	26	52
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	59	18	23	128
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	53	21	26	81
	sekt. pryw. poza rolnict.	52	17	31	260
	prywatnym gosp. rolnym	50	14	36	32
Dochody na jedną osobę	Do 649 zł	54	16	29	131
	Od 650 do 999 zł	41	30	29	131
	Od 1000 do 1399 zł	51	21	28	153
	Od 1400 zł do 1999 zł	55	18	27	165
	2000 zł i więcej	68	15	17	150
Ocena własnych war. mater.	Złe	40	25	35	103
	Średnie	48	20	32	375
	Dobre	60	17	23	470
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	73	5	22	48
	Raz w tygodniu	52	21	27	413
	1-2 razy w miesiącu	51	17	32	135
	Kilka razy w roku	52	22	27	210
	W ogóle nie uczestniczy	53	17	30	134
Poglądy polityczne	Lewica	60	17	23	143
	Centrum	57	19	24	297
	Prawica	58	20	22	336
	Trudno powiedzieć	29	19	52	173